

**Een archeologisch bureau-onderzoek en
inventariserend veldonderzoek door
middel van boringen aan de
Hoofdweg-Zuid 35 te Spijk, gemeente
Delfzijl (Gr)**

H. Buitenhuis

ARC-Rapporten 2009-65

Groningen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Hoofdweg-Zuid 35 te Spijk, gemeente Delfzijl (Gr)

ARC-Rapporten 2009-65
ARC-Projectcode 2009/185

Tekst

H. Buitenhuis

Afbeeldingen

B. Schomaker.

Redactie

N. van Malssen

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

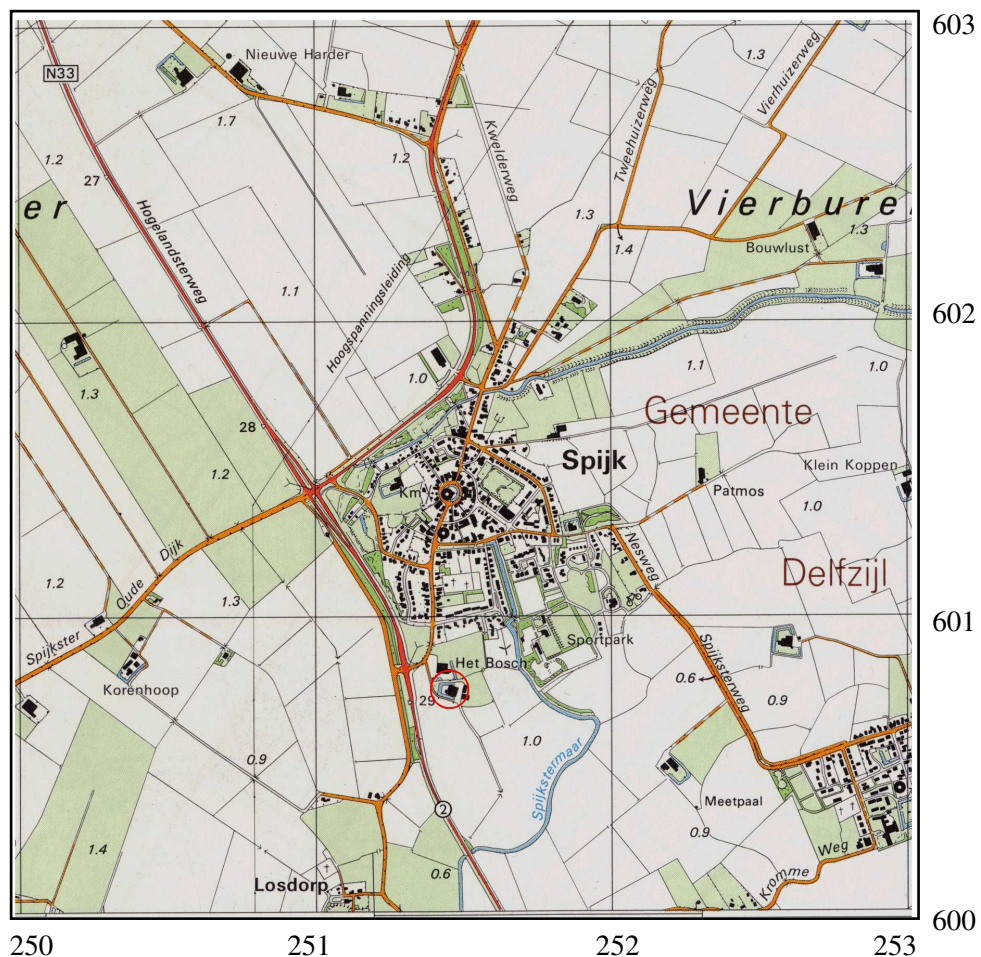
Projectnaam	Hoofdweg-Zuid 35 Spijk
Projectcode	2009/185
Archisnummer	34761
Projectleider	H. Buitenhuis
Contact	050-3687100; h.buitenhuis@arcbv.nl
Opdrachtgever	Dhr. N.E. Wiertsema
Contact	0596-591304
Bevoegd gezag	Gemeente Delfzijl

Locatiegegevens

Toponiem	Hoofdweg-Zuid 35
Plaats	Spijk
Gemeente	Delfzijl
Provincie	Groningen
Kaartblad	07G
RD-coördinaten	NW: 251.424/600.770 NO: 251.521/600.737 ZO: 251.515/600.706 ZW: 251.421/600.741
Oppervlakte	5.200 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Noordelijk Kleigebied
Geomorfologie	Kwelderwal
Bodem	Poldervaaggrond
Historische situatie	Borgterrein
Archeologische verwachting	Hoog

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (rood omcirkeld), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van dhr. N.E. Wiertsema heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd op het terrein Hoofdweg-Zuid 35 te Spijk, gemeente Delfzijl. Aanleiding tot dit onderzoek is de voorgenomen afbraak en nieuwbouw van een deel van het bestaande pand. Het terrein is archeologisch monument van hoge archeologische waarde, een oud borg terrein (AMK-terrein 6607). Door de werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden.¹ Het bureau-onderzoek is verricht op 20 april 2009 door dr. H. Buitenhuis. Het veldwerk vond plaats op 21 en 22 april 2009 en is uitgevoerd door dr. H. Buitenhuis. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

Het terrein is gelegen aan de Hoofdweg-Zuid te Spijk (afb. 1). Het is een oud borgterrein met een oppervlak van ca. 5.200 m². Op het huidige terrein zijn een woonhuis met schuur, opstallen en verharding, en deels tuin en gras aanwezig, nog deels omgeven door een oude gracht.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De geplande werkzaamheden omvatten de afbraak van het het woongedeelte van de bestaande boerderij en nieuwbouw op de huidige fundamenten. In afb. 2 wordt de geplande nieuwbouw gegeven.

1.4 Doel van het onderzoek

1.4.1 Bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgetraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4.2 Inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische treffkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.5 Werkwijze

1.5.1 Bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

1.5.2 Inventariserend veldonderzoek

Het IVO is uitgevoerd als een verkennend booronderzoek. Hiertoe zijn op het onderzoeksterrein vier boringen gezet met een edelmanboor met een diameter van 7 cm tot diepte van 0,8–1 m –mv. Deze boringen zijn ten oosten en westen van de bebouwing gezet om een juiste, algehele indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen en specifiek om vast te stellen of er op het terrein nog resten van het oude borgterrein aanwezig zijn. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op de aanwezigheid van archeologi-

sche resten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaardbeschrijvingsmethode (ASB). Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen waaronder molshopen. De zichtbaarheid was zeer gering door bebouwing en grasbegroeiing.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het terrein is gelegen in het noordelijk zeeleigebied (Berendsen 2005). In de diepere ondergrond (12 – 14 m –mv) wordt pleistoceen zand gevonden (Formatie van Twente). Tijdens het Holoceen is als gevolg van de algemene vernatting en zeespiegelstijging over dit zand veen en klei afgezet in verschillende fasen (Basisveen, Afzettingen van Calais, Hollandveen en Duinkerke-afzettingen) Tijdens de Duinkerke-transgressie fasen is veel van het veen weggeërodeerd. Het noordelijk kustgebied slibde snel op en verzandde. Door wind en golven ontstonden evenwijdig aan de kust zandige kwelderwallen, die alleen bij hoog water nog werden overspoeld. Bij deze overspoeling werd klei afgezet. Op de geomorfologische kaart van Nederland (afb. 3) is te zien dat de onderzoekslocatie is gelegen op een kwelderwal (3K1) in een gebied van getijddevlakteafzettingen (1M35). De bodem wordt omschreven als poldervaaggronden (Mn15C) (afb. 4), gronden waarin weinig bodemvorming heeft plaatsgevonden in klei of zavel.

2.2 Bekende archeologische waarden en historische situatie

Het terrein is gelegen in het oude wierdengebied van Noord-Groningen. Het terrein zelf, een oud borgterrein nog deels omgeven door de oude gracht, is een archeologisch monument (AMK-terrein 6607). Bij Spijk hebben twee borgen gelegen (Formsma et al. 1987). Het onderzoeksterrein is de zuidelijke borg geweest. Al omstreeks 1631 is er sprake van twee borgen. Van de zuidelijke borg is weinig bekend. Ene Jan Ubbena zou de eigenaar zijn geweest. Bij scheiding van de boedel in 1653 wordt het terrein omschreven als huis, hof, singel, poorten, grachten, hoven en plantage. Op de kaart van Huguenin uit 1821 (afb. 5) wordt het zuidelijk borgterrein nog als één geheel aangegeven. Op de kaart van 1855 (afb. 6) is de omgrachte boerderij direct ten noorden van de borg (boerderij 'Het Bosch') wel aangegeven. Wanneer de oude borg is afgebroken is onbekend. Miedema beschrijft het terrein in haar archaeologische kartering van Oost-Fivelingo (Miedema 1990). In haar beschrijving van het terrein, Ubbenaheerd genummerd 3Hz97, stelt zij: - een no-zw gerichte boerderij, omgeven door grachten singles is in 1858 gesloopt. Dit bedrijf stond iets ten zuiden van de zuidelijk borg van Spijk. De herbouwde nw-zo gerichte boerderij in ten westen van de gesloopte voorganger geplaatst. De oostgracht en oostelijke delen van de noord- en zuidgracht zijn gedempt."Van de bodem wordt beschreven dat onder een 30 cm dikke bouwvoor er tot een diepte van 100 cm -mv bewoningssporen aanwezig zijn.

Op de archeologische verwachtings- en beleidskaart van de gemeente Delfzijl wordt het terrein duidelijk aangegeven (afb. 7). Op deze uitsnede zijn de drie bovengenoemde terreinen duidelijk aangegeven. Het blauwe gedeelte (nr. 7467) is het terrein van de voormalige borg, het rode terrein het gebied van de boerderij Het Bosch, en het gele terrein (nr. 6607) het onderzoeksgebied van de Ubbenaheerd.

Volgens dhr. Wiertsema, de huidige bewoner, zijn de bestaande opstallen in de tweede helft van de 19e eeuw gebouwd. Op afb. 8 is een situatieschets gegeven van het terrein met de huidige opstallen en de vermoedelijke ligging van de oude borg (Formsma et al. 1987). De oude boerderij van de Ubbonaheerd, die in 1858 zou zij afgebroken, heeft aan de oostkant van het terrein 6607 gelegen. De huidige boerderij is ten westen hiervan gebouwd. Op de plaats waar de oude boerderij heeft gestaan, is nu een grote schuur en betonnen oprit gelegen.

2.3 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. Gezien de diepte van het onderliggende pleistocene zand is niet te verwachten dat hier prehistorische resten kunnen worden gevonden. Afhankelijk van de bodem zouden hier resten vanaf de (Late) IJzertijd zijn te verwachten op een kwelderwal. Dit zouden dan vooral resten uit de latere terpentijd zijn geweest. Verder is te verwachten dat hier mogelijk resten of cultuurlagen gerelateerd aan de oude boerderij-bewoning zijn te verwachten.

3 Resultaten inventariserend veldonderzoek

3.1 Verkennend booronderzoek

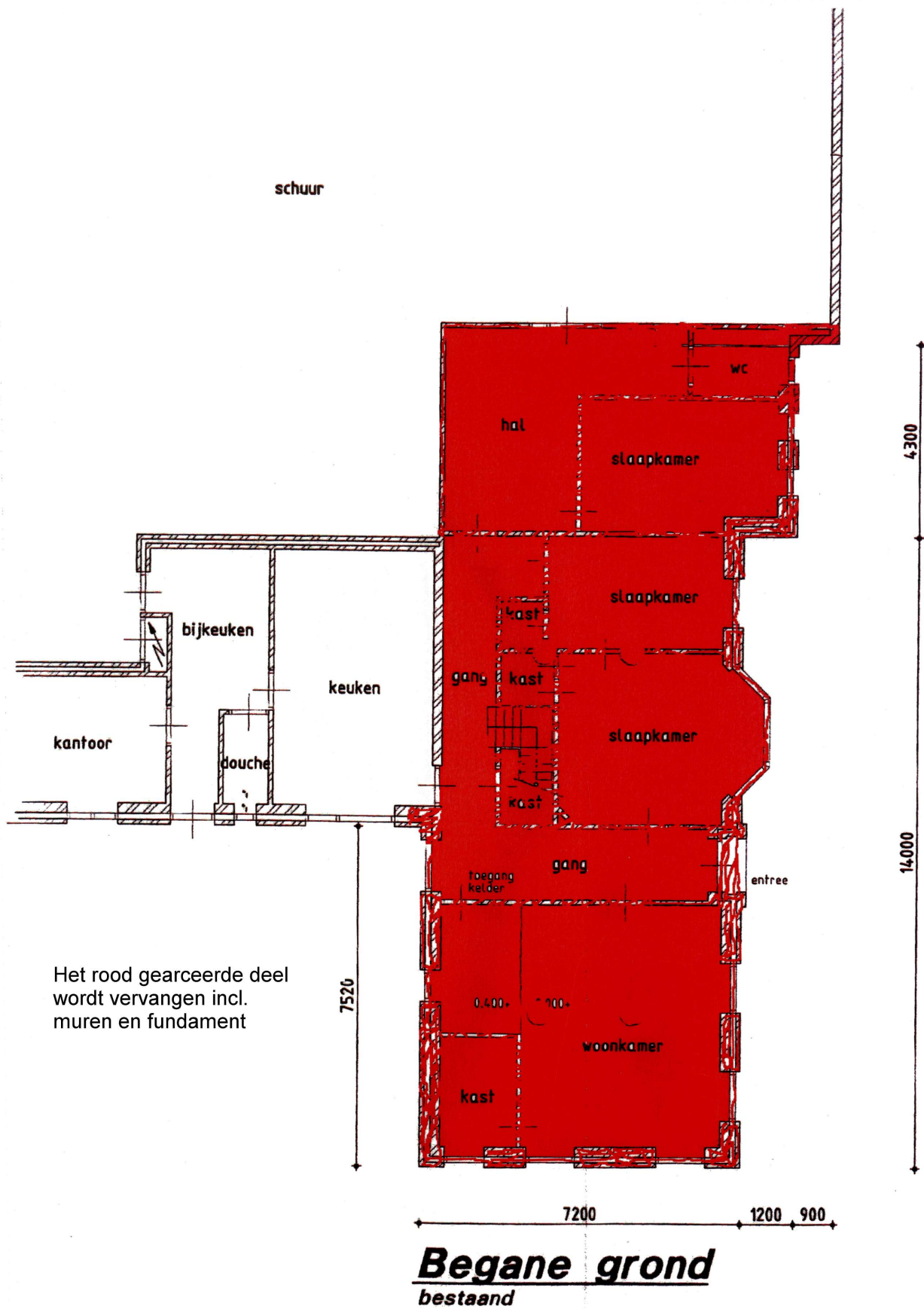
Het veldonderzoek bestond uit slechts vier grondboringen ten oosten en westen van de huidige opstallen (afb. 9). Vanwege de verharding ter plaatse bleek het niet mogelijk in het gebied waar de oude borg zou hebben te staan te boren. Het veldonderzoek heeft vooral tot doel gehad vast te stellen of er resten dan wel lagen zijn te vinden die in relatie kunnen worden gebracht met het oude borgterrein. In de vier boringen is hiervan geen sprake. Onder de recente bouwvoor (tuingrond en grasland) werd direct onverstoorde lichtbruine klei gevonden, typerend voor kwelderafzettingen. Op een diepte van ca. 0,8 – 1 m –mv werd zandige klei aangetroffen. Hiervan kan worden verondersteld dat dit de onderliggende kwelderwal is. Alleen bij boring 2 werd onder de bouwvoor een 20 cm dikke donkerblauwgrijze laag gevonden, met daarin onder andere puinresten en houtskool. Deze laag wordt gezien als vulling van de oude gracht, die aan de oostelijke zijde van het terrein is gedempt. Het is typische bodemvulling van een oude gracht, mogelijk bij opschonen opgebracht. Bij boring 4 zijn alleen in de bouwvoor enige puinresten gevonden.

4 Samenvatting, conclusie en aanbeveling

Het onderzoek heeft plaatsgevonden op een oud boerderijterrein dat vermoedelijk al in de 17e eeuw bebouwd is geweest. De verwachte verstoring van de ondergrond is gering, aangezien de voorgenomen activiteiten zich beperken tot de afbraak van het woongedeelte van de boerderij, die mogelijk gebouwd is de tweede helft van de 19e eeuw, en nieuwbouw op fundamenten binnen de begrenzing van deze woning. Omdat het echter een oud boerderijterrein is gelegen in de directe omgeving van een oude borg, werd het noodzakelijk geacht ook enig veldonderzoek in de vorm van boringen uit te voeren. In tegenstelling tot wat Miedema stelt, is er in de bodem geen laag gevonden met bewoningssporen. Er is geen sprake van resten of lagen die met de oude boerderij in verband gebracht kunnen worden. Het is goed mogelijk dat bij de opbouw van de huidige opstallen deze lagen zijn verdwenen. Alleen als in de toekomst het verharde terrein tussen de huidige opstallen en ten oosten van de huidige behuizing wordt verstoord verdient het aanbeveling alsnog verder onderzoek uit te voeren om vast te stellen of hier mogelijk de oude boerderij heeft gestaan. Voor de voorgenomen activiteiten lijkt geen archeologisch bezwaar te zijn, mede gezien de zeer geringe verstoring van de bodem door de werkzaamheden. Indien echter toch sporen of vondsten worden aangetroffen dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij het bevoegd gezag, de gemeente Delfzijl.

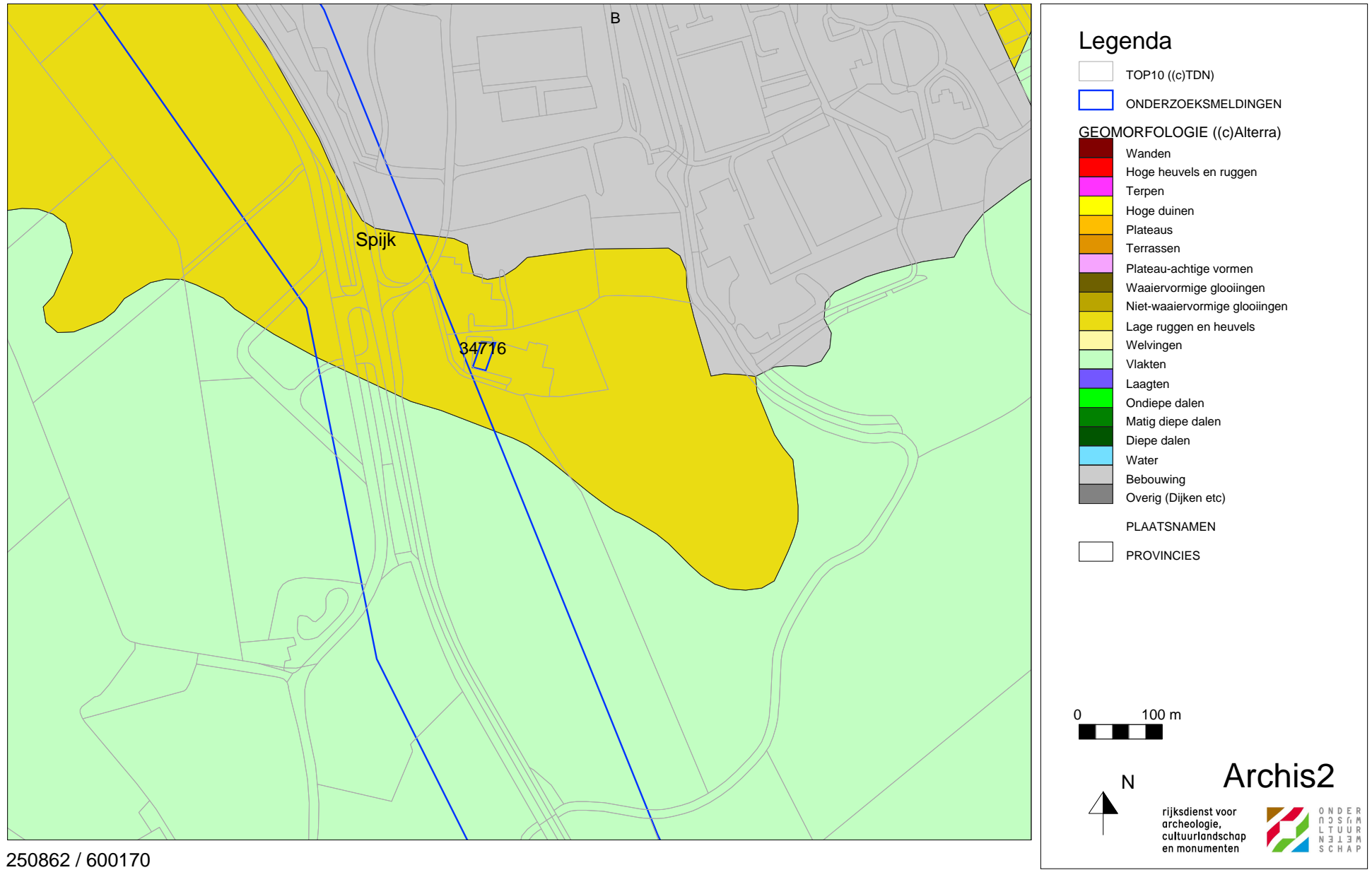
Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Formsma, W.J., R.A. Luitjens-Dijkveld Stol & A. Pathuis, 1987. *De Ommelander Borgen en Steenhuizen*. Assen (Groninger Historische Reeks 2). 2^e herziene druk.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1851–1855*. Groningen.
- Miedema, M., 1990. Oost-Fivelingo 250 v.C.–1850 n.C. Archeologische kartering en beschrijving van 2100 jaar bewoning in Noordoost-Groningen. *Palaeohistoria* 32, pp. 111–245.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819–1829*. Groningen.

Afbeelding 2. Toekomstige situatie volgens opgave.

252097 / 601179

250862 / 600170

Afbeelding 3. Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (nr. 34716) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

252097 / 601179

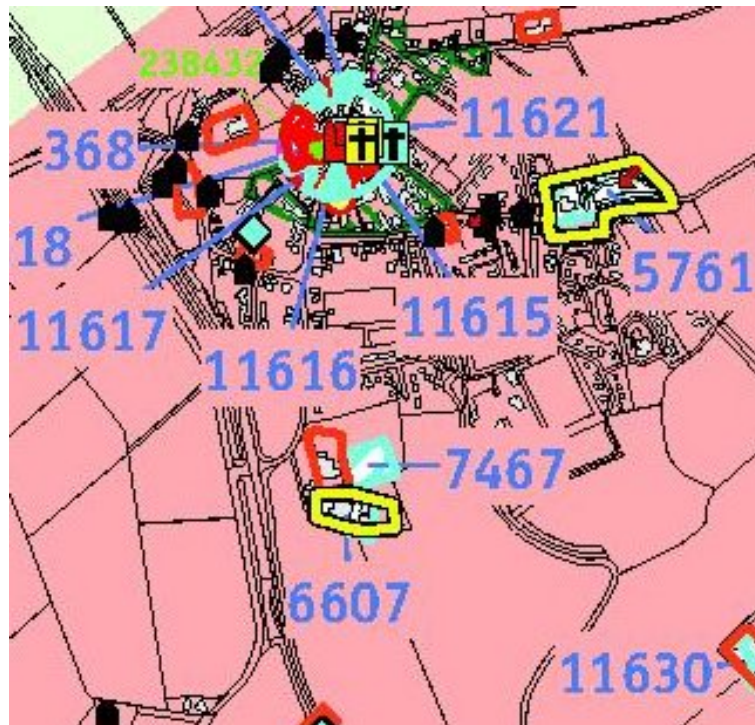
Afbeelding 4. Bodemkaart van de onderzoekslocatie (nr. 34716) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Afbeelding 5. De onderzoekslocatie (omcirkeld) op een kadastrale kaart uit 1821.
Bron: (Versfelt & Schroor 2005).

Afbeelding 6. De onderzoekslocatie (omcirkeld) op topografische kaart uit 1855.
Bron: (Geudeke et al. 1990).

Afbeelding 7. Uitsnede uit de archeologische verwachtings- en beleidkaart van de gemeente Delfzijl.

Afbeelding 8. De onderzoekslocatie (de twee zuidelijke structuren) op een topografische kaart uit 1855. Bron: (Formsma et al. 1987).

Afbeelding 9. Locatie van de boorpunten op het borgterrein Hoofdweg-Zuid 25 te Spijk.

Bijlage 1 Boorstaten

Locatiebepaling	gemeten, GPS
Referentievlak	Nieuw Amsterdams Peil
Maaiveldhoogtebepaling	geschat, overige methoden
Nauwkeurigheid maaiveldhoogte	100 cm

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		s3	sterk siltig
K	klei	z3	sterk zandig
bijmengsel (onderdeel lithologie)			
s1	zwak siltig		

boring 1 *RD-X: 251.530. RD-Y: 600.753. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
40 Ks1	licht grijsbruin	geleidelijk	<i>Opmerkingen: bouwvoor.</i>
100 Ks3	licht bruingrijs	beëindigd	

boring 2 *RD-X: 251.523. RD-Y: 600.717. Boormethode: edelmanboring.*

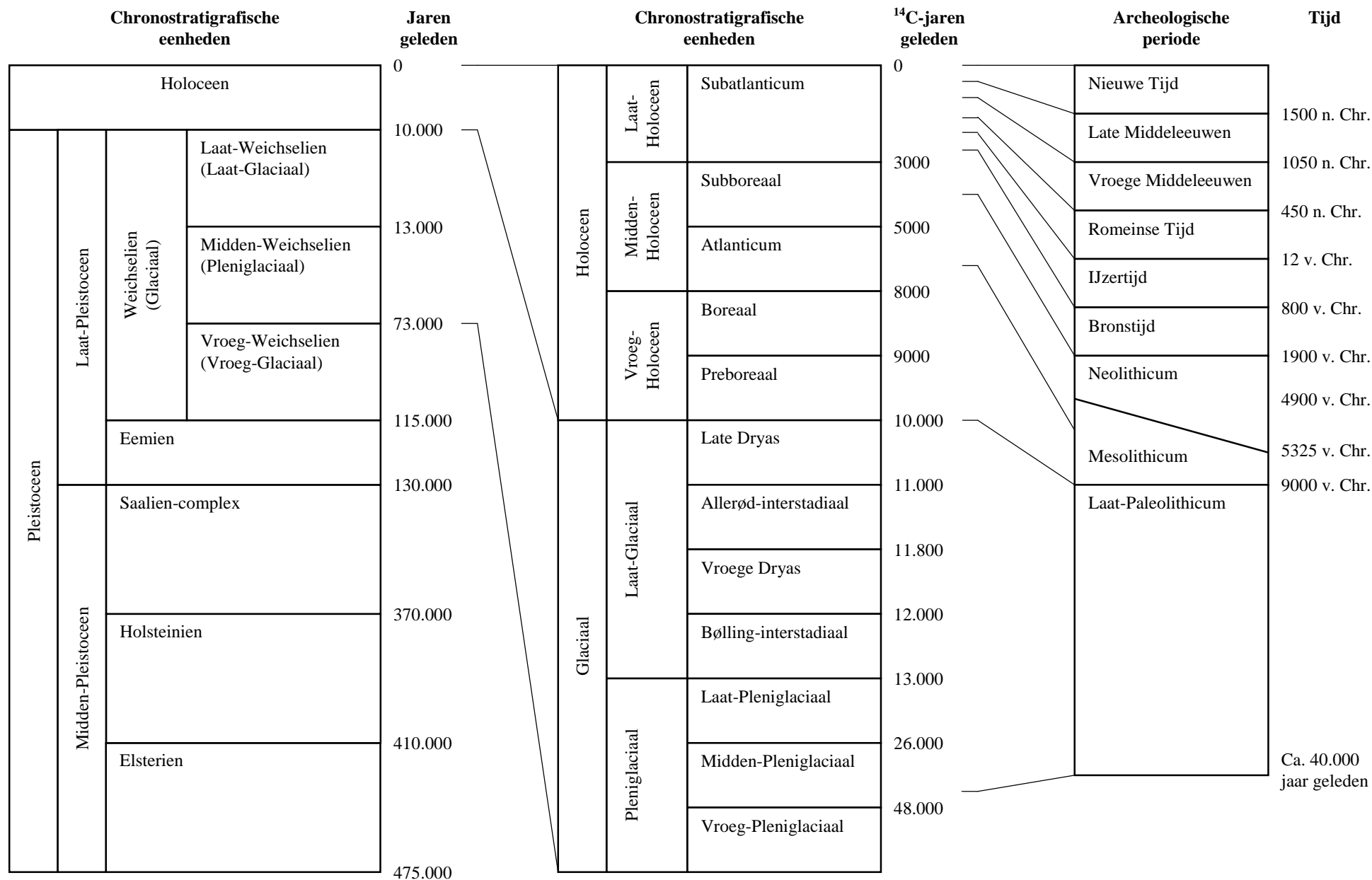
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
25 Ks1	licht grijsbruin	scherp	<i>Opmerkingen: bouwvoor.</i>
45 Ks3	blauwgrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen: wit zand houtskool en baksteen.</i>
70 Ks1	licht bruingrijs	geleidelijk	

boring 3 *RD-X: 251.436. RD-Y: 600.741. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
30 Kz3	bruin	geleidelijk	<i>Opmerkingen: bouwvoor.</i>
80 Ks1	bruin	diffuus	

boring 4 *RD-X: 251.432. RD-Y: 600.754. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
25 Ks1	bruin	geleidelijk	<i>Opmerkingen: bouwvoor.</i>
80 Ks1	licht bruingrijs	beëindigd	

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.